

O nejlepším státě

X. O majetku

In: Bernard Bolzano (author); Martin Jašek (other): O nejlepším státě. (Czech). Plzeň: M. Jašek, 1934. pp. 102--130.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400060>

Terms of use:

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

KAPITOLA X.

O MAJETKU.

A. POVAHA TĚTO KAPITOLY. [NEJVÍCE ODCHYLEK OD NÁZORŮ BĚŽNÝCH.] — B. STÁT A VLASTNICTVÍ SOUKROMÉ: HLAVNÍ ZÁSADA V TĚ PŘÍČINĚ: DVANÁCT USTANOVENÍ ZÁSADNÍCH, TÝKAJÍCÍCH SE VLASTNICTVÍ SOUKROMÉHO, MZDY A ODMĚN ZA PRÁCI. — C. JAK PEČUJE STÁT, ABY TYTO ZÁSADY NEBYLY JEN TEORIÍ, HESLY NEBO MRTVOU LITEROU, ALE ABY SE JICH VSKUTKU ŠETŘILO.

1. Ráz této kapitoly.

Přistupuji k odvození zásad o *vlastnictví soukromém*, podle nichž — jak myslím — třeba určovati *majetek* ve státě zařízeném účelně.

Nejvíce odchylek.

Netajím se předem nijak tím, že se tu mé pojmy *odchylují nejvíce* od toho, co až dosud bylo *všeobecně* uznáváno *za správné*. Mohu hned však také dodati, že jsem názory své, v nichž se *odchyluji*, zkoumal *pečlivě a znovu přezkoumával* se všech stran, i mám snad trochu práva žádati, aby čtenář *nezamítal* hned, co jest mu nezvyklé a — *pro tuto nezvyklost* — hned *správným* se mu *nejeví*¹⁾.

*

2. Stát a vlastnictví soukromé.

Jest patrnó — a nebylo to popíráno *ani v ústavách a státech nejhorších* — že *státu přísluší* a že jest to jeho *právo určovati podmínky*, za jakých se může něco státi naším *majetkem* a majetkem tím také *zůstatí*, a za jakých lze získati si aspoň práva *užívati věci* na nějakou dobu.

¹⁾ Poznámky k této části kapitoly — k překladu i k věci — v II. části knihy (v dodatečných poznámkách)!

Das
Büchlein

von

Christen Thurot,

oder

Andersson's nord. Missionen. 6

DE M. J. FESL

über

die zerburchen'sche Einweisung

oder

bürgerlichen Gesellschaft

Vždyť — jak známo — byly ústavy, které *odpíraly* jednotlivci *jakékoliv vlastnictví*.

Správná
a
nesprávná
hlediska
v té věci.

Šlo se tu však *příliš daleko!*

Vždyť vzejde z toho *mnoho dobrého*, dá-li se občanům — třeba jen *dospělým a zodpovědným* za své konání — *skutečné právo vlastnické*, byť jen — na *některé věci*).

Tážete-li se po *směrnících*, a zvláště po *zásadě nejvyšší*, k níž třeba státu přihlížeti, *udíli-li* nebo *odpírá-li* toto *právo vlastnické*, tu lze mi snadno vysloviti takovou, jež — myslím — u nikoho na *přílišný odpor* nenarazí.

Jest to [tato zásada]:

Věc nějaká buď jenom tehdy prohlášena za majetek soukromý, za majetek jednotlivce — tehdy však také v každém případě! — je-li prospěšnější celku, aby přiznal jednotlivci toto právo vlastnické, než aby mu je odepřel.

Základní
zásada.

Ze zásady této plyne — myslím — *řada důsledků*, které byly zatím *zřídka uznávány* v našich státech nynějších, o nichž však mám přece jenom za to, že by měly míti *platnost zákonů* ve státě zařízeném účelně, podle nichž by se pak *přiznávalo* nebo *odpíralo* právo vlastnické.

Nejobecnější z těch zásad nyní uvedu a doprovodím každou stručným *výkladem* [a objasněním] *důvodů*.

Důsledky.

*

2) Důležité! — Viz dodatečné poznámky!

3. Dvanáct
základních
zákonů
majet-
kových.

1. *Věc, která jen určitému jednotlivci může být k užítku a k potřebě, ostatním však nemůže být ani k tomu ani k onomu, jest již proto přiznati za majetek jednotlivce.*

Proti tomuto *prvému zákonu*, proti jeho *správnosti* nebude snad zatím ještě mnoho námitek.

Také se jím lidstvo *řídilo* v nesčetných případech, a to již od pradávna, ať nevědomě nebo vědomky. Vždyť proč uznáváme třeba *údy* své a *tělo*, sídlo duše, za vlastnictví jednotlivce, ne-li proto, že každý *jen sám* dovede jich použití tak, jak nikdo jiný za něho³).

2. *Naopak: pokud se týká věcí, které jednotlivci neskýtají užítku anebo jen zcela nepatrný užitek, any jiným mohou být velmi prospěšné [o těch platí, že] ve státě zařízeném účelně nesmí být dovoleno, aby si je jednatelce přisvojil a v majetku podržel.*

Zákon II.
Vvlastňování.

Tak na př. nedovolí stát (účelně zřízený), aby *slepec*, *nemající naděje*, že *zraku zase nabude*, skoupil *nejkrásnější obrazy* a zbavil jiné lidi *požitku*⁴).

Že ostatně i za *nynějších* zřízení se řídíme tím pravidlem, třebaže jen v případech, které jsou velmi *křiklavé*, lze dokázati mnoha příklady.

Představme si na př., že by někdo získal — třeba koupí — všechnu *kůru chinovou*, kolik jest jí na zemi, a že by jí — z ukrutnosti třeba (aby totiž žádný nemocný nemohl pak použití její síly léčivé) — chtěl

³) Srv. známé: »Hab' ich auf meine Nase ein *natürliches Recht*?« — Zná Bolzano, t. j., má tu na mysli a *operuje* tímto pojmem [*přirozeného práva*] ? Viz *dobatečné poznámky*!

⁴) Rozuměj! Požitků z těchto obrazů! Skoupiti drahocenné obrazy, které mohou být k potěšení mnoha lidem, není *vlastně dovoleno* podle Bolzana *ani vidoucím*. Srv. níže »zákon« 10. [a v této věci také *kap. XVII.*]!

potopiti do moře. Jistě by mu v každém státě překazili tento úmysl, i kdyby bylo k tomu třeba použití násilí.

Hlásá
něco
zcela
nového?

Znamená to něco jiného, než že se ta kůra nepokládá za skutečný jeho majetek? Neboť je-li něco *úplně* mým majetkem, tu nemohu s tím sice činiti, co by mi napadlo (a zvláště ničeho, co by zas jiné *rušilo* v užívání jejich majetku), ale *nemůže mi nikdo zakázati*, abych naložil s tou věcí tak, že to přivodí buď její *zničení* anebo že *ztratí* — z části nebo docela — způsobilost k tomu, aby byla *jiným k užítku*⁵⁾; nemůže to zakázati *jenom* z těchto důvodů⁶⁾. Leč to právě činí stát proti *zdánlivému majiteli* oné kůry chinové, když mu zakazuje, aby provedl s tím zbožím změnu takovou, již by bylo pro užitek lidstva ztraceno.

Pravda ovšem, že se v našich státech dovoluje mnohá jiná změna s oním zbožím koupeným.

Nedůsled-
nosti.

Tak se ponechává třeba kupci *stanovení ceny*, za niž by je odprodal, kromě jedině snad toho případu, že by cenu vyhnal *příliš vysoko*⁷⁾.

Možno tedy říci, že se v našich státech dává kupci *sice velmi značné* právo vlastnické na koupené zboží,

⁵⁾ Pozor! Bolzanův pojem *naprostého* [soukromého] vlastnictví! Srv. však i poznámku následující!

⁶⁾ t. j. jen z toho důvodu, že se věc zničí nebo »ztratí způsobilost k tomu, aby byla *jiným k užítku*« — Otázka! Jsou tedy *tělo, údy* člověka *úplným* jeho majetkem, jak — zdálo by se — praví zákon I, trestá-li stát jednotlivce za to, že se zmrzačil a tím ztratil způsobilost na příklad *k službě vojenské*, t. j. »způsobilost k tomu, aby byl *jiným k užítku*«? Neodporuje si tu Bolzano? Srv. dodatečné poznámky!

⁷⁾ Tamtéž! [*Kůra chinová*, o níž se zde mluví, jest — jak známo — surovina, z níž se připravuje *chinin*].

nikoliv však *úplně*. A to dokazuje, že se naše *zásada*, vyslovená výše, *přec jen uplatňuje* v našich státech, ač ne *v celém dosahu*. Přece se jí jenom blížíme, aniž jí však vyslovíme, ba snad aniž jsme si toho vědomí, když činíme rozhodnutí [jako bylo výše zmíněné], které vlastně *z ní* jen možno oprávniti.

V našem státě (»nejlepším«) bude ovšem třeba jíti dále.

Bude třeba nejen *určitě ji vysloviti*, ale upravití *podle ní* i všechny *zákony* a každé *nařízení*, jež se týká *soukromého vlastnictví*.

Zákon III.
Právo
nálezu
vvnálezu.

3. Ze zákona toho plyne zákon další, který zní:
Fakt, že někdo jest nálezcem věci, která byla dosud bez pána⁸⁾, nebuď dostatečným důvodem, aby se mu přiznávalo její vlastnictví.

Vždyť jen z toho, že ji našel, ještě neplyne, že dovede jí také — *nejlíp užítí*. Stejně tudíž, jak by bylo směšné něco takového tvrditi, bylo by i pošetilé, kdyby stát vždy toho, kdo věc první nalezne, učinil i jejím majetníkem.

Vskutku také uznává se již i v dnešních našich státech *nevhodnost* tohoto *pravidla* a nebývá tudíž ani přijímáno *beze změn* a *značných zkrácení*.

Tak na př. přiznává se tomu, kdo by našel *poklad* v zemi skrytý, nejvýš *třetina* tohoto nálezu⁹⁾.

Kdo však nevidí, že tato třetina jest stanovena *zcela libovolně*, takže jest to někdy *příliš mnoho*, někdy zase *příliš málo* k tomu účelu, na který tu možno

⁸⁾ »Res nullius«!

⁹⁾ Skutečně — ještě i *dnes!*

mysliti, když věc uvážíme rozumně — k účelu totiž, by se lidé povzbudili *k pátrání* a nálezů *nezatajovali*.

Tak jest na př. pro venkovana, jenž kopaje studnu najde hroudu zlata, třetina toho pokladu jistě *příliš velkou* odměnou za jeho práci vlastní, při tom však — má-li *naději*, že nebude *prozrazen* a že se může státi majetníkem celého pokladu — *nikoli dostatečným podnětem*, aby nález *ohlásil*. Odpadla-li by však tato naděje (jak se stane v našem státě¹⁰), pak jest třetina zas *mnoho*, jde-li pouze o to, aby nález ohlásil.

Budiž tedy »*právo nálezu*«¹¹), *neznámé* v nejlepším státě, ač se proti tomu *uznávejž* a *oceňujž* činnost *tato sama* — činnost a *zásluha pátrání*, pokud se děje *s úmyslem*¹²), z pohnutek *nezištných*. Oceňujž se i zásluha *poctivého oznámení nálezu* přiměřeným způsobem¹³) (pokud již *v činu samém* není dosti odměny), a to v prvém případě *i tehdy*, když pátrání *nemá* příznivého výsledku¹⁴).

Uznává se
v Bolzanově
státě?

Jinak netřeba snad dovozovat, jaký *zhoubný účinek* může míti *předsudek* o »*právu*« nálezce na *mravnost národa*.

Vždyť tam, kde přiznává se [*v principu*], jeví se každé jeho zúžení (i takové, o jakém výše mluvíme),

¹⁰) kde skutečně — při Bolzanově *rozdělení státu*, při *pravomoci* jeho »*obcí*« atd. — *odpadá* tato naděje (srov. další části této kapitoly, a kap. XII., XXVI., XXVII.!).

¹¹) Avšak také i — *vynálezy* — jak, zdá se aspoň, vyplývá hned z následujícího zákona!

¹²) něco *naléztí* anebo *vynaléztí* [ložiska uhlí, kovů atd., vynálezy]!

¹³) Kap. XXVII. *O odměnách* [v níž se popisuje tento »*přiměřený způsob*« odměny].

¹⁴) *Pokusnictví* ve státě, podpora prací badatelských atd. Viz v dalším obsahu a zvláště v kapitole XXVII. [rozpočet státní].

zásahem [do práv v *principu přiznaných*], a vzniká *nechuť* zúžením se řídití. Vždyť, co jest pochopitelnější nežli to, že vyrůstá-li někdo v přesvědčení, že z *nálezů*, pokud se týká věci *bez pána*, vyplývá *nárok na vlastnictví* — jest dosti blízký názoru, že plyne nárok takový z *nálezů vůbec* (i když věc ta byla někým ztracena a měla tudíž majitele) či že plyne z toho aspoň nárok na jakýsi *značný podíl* z toho majetku¹⁵).

A jak jest od toho daleko, aby člověk neodolal pokušení *zapřítí* ten nález buďto z části nebo — docela¹⁶) ?

Zákon IV.
Práce
titulem
vlastnictví.

4. *Ani práce, jaké třeba, aby z věci, z níž nebylo [zatím] užítku, vzniklo něco k potřebě, nesmí býti dostatečným důvodem, jenž by opravňoval vlastnictví.*

Neboť z toho, že věnoval někdo práci, aby z něčeho, co bylo dříve bez užítku, vzniklo něco k potřebě, plyne ovšem, že si zasluhuje *odměny* za tuto práci, nikoli však ještě, že by odměnou tou mělo býti [právě] *majetnictví*, ježto totiž není ještě prokázáno, zda věc bude *zrovna v jeho ruce* k největšímu užítku, ba zda má i *vůbec* jakou — *opravdovou cenu pro něho*.

Neříkejme, že — kdo něco vyrobil — má míti aspoň tehdy na to majetnické právo, činil-li tak s *úmyslem* vyrobiti věc tu *pro sebe* — buď k svému užítku anebo požitku! *Nebojme se, že by jinak zmizel všechen popud k práci*, popud k tomu, aby člověk su-

¹⁵) 10%ní »nálezné«, jehož — jak víme — neuznává Bolzano!

¹⁶) Předmluva překladatelova [str. XXV.] a poznámky k ní!

roviny obráběl, aby tvořil z nich, co může býti [lidem] k užitku¹⁷⁾.

Nikoli!

Dejme mu jen *jistotu*, že nezůstane *bez odměny* za práci, již vykonal, že mu bude dáno za ni, když ne zrovna její *vlastnictví* — tož něco, co má proň buď *stejnou cenu* nebo *cenu ještě větší*. To postačí — v tom bude *dostatečný popud k práci člověku!*

Aby se stal majetníkem výrobku, toho není k tomu jednak potřebí, jednak někdy okolnost ta za pohnutku — *nestačí*.

Není toho totiž

a) především potřebí, protože i tehdy, když se člověk pustí do výroby jedině z té pohnutky, by *sám sobě* ze surovin něco vyrobil, co mu slibuje buď *požitek* anebo *užitek*, nezáleží mu zpravidla na tom, zda mu *stejný požitek* dá [zrovna] tento předmět nebo něco jiného;

Odmítnutí
běžných
názorů.

b) *nestačí* to někdy, ježto *prospěch* nebo *požitek*, jaký slibuje věc dobytá anebo vyrobená, jest tak *nejistý*, že nemůže v tom býti *dostatečný popud* k podniknutí oné práce.

Tak na př. málo povzbudí se k tomu chudák-venkovan, aby počal vzdělávati úhor, pustinu, když mu přislíbíme plody, kterých na té půdě dobude, nemá-li sám při tom naděje, že mu půda *splatí* jeho práci [dostatečným výnosem] nebo že tím něco *jinak význam-*

¹⁷⁾ Tamtéž str. XXVIII [hlavní Horáčkova námitka: »Jak nahraditi dnešní... zájem soukromý, atd.« Čti další věty textu — *Bolzanovu odpověď!*].

Jediné
správné
stanovisko.

něho vykoná¹⁸⁾. Slíbí-li mu stát naproti tomu náhradu za tuto práci, i když podnik nesetká se s úspěchem, tu [práci onu spíše podnikne, a stát i] může býti jist, že při tom v celku více vyzíská než ztráty utrpí, ačli vůbec přináší [v oné zemi] takováto podniknutí častěji prospěch nežli nepospěch^{18a)}.

Vskutku také, při vši *zvrácenosti* pojmů, k jakým došli naši *učitelé práv*¹⁹⁾, pokud se týká této věci, jsou i četné případy, v nichž se všechny státy více méně řídí tím, co bylo výše řečeno. Ba spíše naopak — jest *velmi málo* případů, kdy pokládáme za *vlastníka* věci toho, kdo ji *vyrobil*, kdo svou práci *surovinu v užitečný tovar* proměnil. Zpravidla platí se *jenom práce*, a oni *právní učenci* to vykládají tak — aby tento způsob, jehož účelnost jim nelze popřít, uvedli v soulad se svou soustavou — že [společnost a] stát upírá *tehdy* výrobci vlastnické právo na věc vyrobenou, a *jen tehdy* [a z těch *důvodů*], užívá-li k její výrobě buď *surovin*, buď *nástrojů*, buď čehokoliv jiného, což — samo v sobě ať už sebe méně jinak k potřebě — nebylo přec *jeho majetkem*.

Tak se na př. má za to, že námitka, proč třeba ruda, již nám dobyl horník z hloubi země, není jeho majetek, jest prostě vyřízena tím, když zdůrazníme, že země, v níž tu rudu našel, byla cizím majetkem, a pod.

¹⁸⁾ t. j., že na př. *založením sadu, vysázením stromořadí* přispěje k *ozdobě kraje*, zanechá po sobě *památku* atd. Srv. předmluvu [překl.] str. 24 a kap. XXII [*O ctižádostivosti*].

^{18a)}, t. j., nejde-li o pokusy, které jsou pro povahu kraje již a priori beznadějně. [Pěstování fiků v Čechách ve volné přírodě a pod.!].

¹⁹⁾ Srv. Horáčkovu zprávu str. 425: »Tedy *ani práce*, jak výslovně praví Bolzano, nemá tvořiti *titul vlastnictví!*« Čti další text!

Podrobnější úvaha však ukáže nám *slabiny* takových výkladů.

Patrné
jejich
slabiny.

Vždyť kdyby jen z toho důvodu nebyla ruda, které kovkop dobyl, jeho majetkem, že kus země, v níž se vytvořila, jemu nepatří, jakým právem smí si osvojiti [rybář] *rybu*, kterou chytil, [čižbář] *ptáka* — bez zřetele k tomu, z kterých vod ta ryba připlula, z kterých krajů pták ten k němu přiletěl²⁰⁾ ?

Leč i jinak dojde každý, kdo o věci *bez předsudků* přemýšlí, kdo uvažuje o tom, jak se kdysi dalo rozdělení statků pozemských, toho nezvratného názoru, že se dalo podle jiných pravidel, než uvádějí naši učitelé práv, že se totiž dbalo toho, aby dostal každý v majetek, čeho mohl použití nejlépe, a že se od toho pravidla teprv tam [a tehdy] upustilo, kde *hrabivost lidská*, *hrabivost a chtivost jednotlivců* něco jiného si vynutila²¹⁾.

Že však v státě, zařízeném *účelně*, *hrabivost a chtivost jednotlivců* nesmí míti tolik váhy, aby celek se jí *musil* podříditi, toť se samo sebou rozumí^{21a)}.

Zřejmě
a
nutná
zásada.

5. Zásady, jež jsem tu vyložil, nebyly neznámy ani v dosavadních státech, naopak se jich tu — *aspoň z části* — šetřilo.

Toho nelze říci o pravidlech, která nyní uvedu.

Jest nepochybně mnoho věcí, které lidé velmi *hodnotí*, ač *nenajdeme* pro to hodnocení *jiných důvodů* (i sebe lépe po nich pátrající), než že se ty věci

²⁰⁾ Přesvědčuje tento důvod čtenáře? Srv. dodatečné poznámky!

²¹⁾ Sic! »*Hrabivost a chtivost jednotlivců!*« Ne tedy — »*zájem soukromý*«? Srv. dodatečné poznámky!

^{21a)} Tamtéž!

Zákon V.
Rarity
a
pretiosa.

vyskytují *zřídka*, že jsou (v tomto slova smyslu) *vzácností*.

Vždy se i slova »*vzácný*« užívá ve stejném významu jako slov »*drahý*«, »*cenný*« — »*drahocenný*«.

Proč jest tomu tak [proč totiž hodnotí tak tyto věci lidé], toho netřeba tu zkoumati.

Otázka jest, zda i ve státě, zařízeném *účelně*, se dovolí, aby se tolik *lpělo* na všem, co se *zřídka* vyskytuje a jest tudíž »*vzácností*«, smí-li připustiti stát, by někdo náhodou²²⁾ anebo také tím, že může mnoho peněz vyhoditi, stal se majetníkem věci, která nemá jinak ceny než řečenou »*vzácností*«.

Myslím, že tu není jiné odpovědi nežli *záporné*.

Co nabývá ceny jenom tím, že jest to vzácné, nehodí se proto za majetek jednotlivce a buď tudíž vždy majetkem státu (obce, atd.), který toho užije ve vhodné chvíli a na vhodném místě (třeba při slavnostech, pro výzdobu budov veřejných²³⁾ — krátce k tomu, k čemu se to hodí).

Zásada.

Důvod, který uvádím, a který — myslím — zásadu tu opravňuje, jest důvod takový:

Věc, která *jen proto* budí touhu, že jest *vzácností*, nemůže být jednotlivci *k užítku*, nýbrž vede spíš jen *k marnivosti*, *k pošetilým výdajům* a k jiným ještě závadám, u jiných lidí *k nespokojenosti* s vlastním osudem, jež odpírá jim tyto věci, budí to i závist, nepřízeň a nepřátelství k těm, kdož si toho všeho mohou dopřáti.

²²⁾ dědictvím třeba, darem od někoho atd. [Viz dále zákon o právu dědictvím a darovacím!].

²³⁾ Kap. XX. [Výzdoba místností a budov veřejných], kap. XXIV. [O zábavách a svátcích].

Dokladů, které to potvrzují, máme denně dosti na očích. Příklady.

Diamant — jak známo — nedá těm, pro něž má tolik ceny, více užitku než kousek skla a jest [hlavně] jen *pro vzácnost hodnocen*. A kolik to pošetilých skutků, kolik *zločinů*, k nimž svedlo toto přehodnocování kamene, jakož ovšem také to, že se dovoluje v našich státech, aby si jej kdokolivěk opatřil!

Vždyť i v zemích, které slynou vzdělaností největší, plodí stále ještě toto zařízení mnoho zla.

Tomu se však zabrání, když se prohlásí od státu, že *předmět, který jen pro vzácnost svou jest lidem žádoucí, nesmí se stát majetkem soukromým*, nýbrž že musí býti v každém případě od nálezce anebo výrobce či od toho, kdo ho jinak získal, *odevzdán vždy obci [t. j. státu²⁴]* jako majetek, který *jen jí* [anebo jemu] — státu přísluší.

Zřejmo [posléze], že lze snadno s nepatrnou obměnou rozšířiti tento zákon i na *věci, které vedle »vzácnosti«* své jsou i nějak *k potřebě*, ne však proto, nýbrž *hlavně jen pro vzácnost* od lidí se hodnotí a hledají.

Rozšíření
uvedené
zásady.

Ani tyto nebudou se trpěti v majetku soukromém, nýbrž vyvlastní se *za náhradu* ceně jejich úměrnou²⁵).

K těmto věcem neřadíme však předmětů, které — ať už jakkoli jsou »vzácné« — ne pro vzácnost, nýbrž z jiných důvodů se nějak zvláště od někoho hodnotí

²⁴) Kap. I. a poznámky k ní!

²⁵) Ne tedy zcela zdarma, *bez náhrady* [jak by mohl soudit čtenář z některých námitek Horáčkových]. Srv. dodatečné poznámky!

— na př. hodinky, které jsou *vzácné formou* a které si přeje podržeti *syn* na *památku po otci*, a pod.²⁶⁾

Zákon VI.
Právo
darování,
prodeje
a
směny.

6. Nepoměrně závažnější důsledek zásady v čelo postavené jest, že je sice dovoleno každému *vzdáti se práva vlastnictví* mu přiznaného, nikoli však toto *právo převésti na kohokoli druhého, kdo by je chtěl převzítí*.

Kdyby totiž bylo dovoleno občanům, by si tak, jak by jim bylo libo, směli vyměňovat majetek [státem] jim přiřčený, tu by se mohlo záhy státi, že by i po *nejvhodnějším rozdělení statků*, jaké by stát někdy učinil, se někdo *proti oné zásadě a proti nejbližším z ní důsledkům* stal majetníkem věcí, jichž nedovede budto vůbec užiti, buď jenom špatně, ať již ke *svému* nebo k *obecnému* prospěchu.

Jeho
zúžení.

Má-li se tedy majetkové právo řídit *rozumnými pravidly*, tu třeba obmezit jak *právo prodeje*, tak *právo darovací*, z nichž jest ono na tomto zajisté z části *závislé*²⁷⁾.

Jakýs náznak této zásady, ovšem jen velmi vzdálený, vidíme již také ve zřízeních našich nynějších, jež *aspoň v jistých případech* — arciť také i z *jiných důvodů* — zúžují rovněž *právo darovací* i *právo prodeje*²⁸⁾.

7. Jako tedy nesmí vlastník libovolně *postoupiti* jinému svůj majetek, tak ho nesmí *ani kdykoliv a ko-*

²⁶⁾ Neboť děti nejsou v Bolzanově státě jinak *dědici* svých rodičů. Viz níže — zákon *devátý!*

²⁷⁾ Určitěji snad řečeno: ježto obojí — prodej i darování — zapadá pod titul: *vzdáti se vlastnictví* a *převésti* je na někoho jiného.

²⁸⁾ Fideikomisy, neopomenutelné nároky dědické a pod. [vesměs ovšem z *jiných důvodů*, než ze kterých to činí Bolzano. Čti dále!]

mukoliv o své újmě půjčiti, t. j. přenechati na čas *užívací právo* k němu jiné osobě, a to *ani za odměnu ani bezplatně*.

Takovéto vypůjčení nese sebou totiž jisté právo *vlastnické*, právě ono právo *užívací* k věci půjčené (na jistou dobu). Také vznikají tím rozmanité zlořády, ježto tato svoboda [a prakse] půjčování míří mnohdy přímo *proti účelům a zájmům státu*.

Zákon VII.
Právo
půjčování.

Vzpomeňme jen následků, jaké může míti nerozvážné *zapůjčení knihy* někomu, pro koho není určena^{28a)}!

8. Stejně ovšem třeba zakázati *půjčování peněz* — [rozumí se] půjčování takové, aby je směl půjčovati *kdokoliv a komukoliv*.

Zákon VIII.
Obchody
peněžní.

Vždyť k jakým to a ke kolika škodným účelům může užití pak leckdos peněz, jichž si vypůjčením bez souhlasu společnosti opatřil²⁹⁾!

Stát to tedy krátce *zakáže* a hrozí přiměřeným *restem dlužníku* i *věřiteli* za každý tento přestupek.

Naproti tomu bude ovšem upravití věci tak, aby každý, komu peněz zbývá, přebytek si mohl *uložiti*, *ale jenom u státu* — *u obce* totiž především³⁰⁾, ale také aby každý, kdo by peněz potřeboval a *skýtal* i *naději*, že *jich správně užije*, mohl si jich vypůjčiti

^{28a)} O svobodě tisku a — *čtení* [v kap. XVI.]!

²⁹⁾ Kap. IV. a VI.! [Politický vliv peněz atd.! Ovšem také jiné »škodné účely«!].

³⁰⁾ Poznámky ke *kap. I.*! [Pravomoc obce a její samospráva také v této příčině, takže spisovatel nejen zde, nýbrž také dříve, zejména však později téměř všude tam, kde mluví o *státě*, rozumí tím vlastně — *obec!* Viz zejména *kap. XII.*]!

(za přiměřené záruky³¹⁾), avšak [zase jenom] od státu.

Kdo peníze ukládá, dostane od státu úroky, arcit' jenom mírné (asi půlprocentní), a při větším vkladu ještě menší [úroky].

Zákon IX.
O právu
dědickém.

9. Dalším zvláště důležitým důsledkem zásady [v čelo postavené] jest, že děti nejsou dědici majetku rodičů, nýbrž zase stát — a to především zase obec, pokud není něco v dědictví, co by mělo spíše význam pro okres anebo zemi³²⁾ — bude mít nárok dědický a dědictví se ujme.

Také to jest totiž obsaženo v oné zásadě, ježto v duchu jejím má jen ten nabytí k čemukoliv vlastnictví, kdo skýtá naději, že toho použije nejlépe. A že to nebývají vždycky děti, toť [snad] samo sebou patrné. Vždyť — kdo nezná příkladů, že tomu bývá někdy právě naopak!

a) Dědické
právo
dětí.

Dědické právo dětí, uznávané — žel! — dnes ještě ve všech státech, má však také jinak nutně nejzhoršnější následky.

Kde se připouští, aby děti po rodičích dědily, tu jaký div, že bývá tolik případů, že děti — nechci říci — přivozují, avšak alespoň si přejí smrti rodičů a po ní toužívaly.

Vědí-li [dále] děti, že jsou dědici svých rodičů, tu

³¹⁾ které ovšem mohou poskytnouti ručitelé jenom svými příjmy nebo úsporami, ježto zaručení jiné [movitým anebo nemovitým majetkem] jest — v duchu líčených zde zásad majetkových — vyloučeno. Hlavní zárukou jest ovšem — zdá se — solidnost jak uchazeče, tak i ručitelů a — prokázaná potřeba. Možnost ztráty [pro obecní »banku«] má tu jistě jenom podřízenou úlohu. [Srv. kap. XXVI.!] .

³²⁾ Tamtéž [t. j. v kap. XXVI.!]!

ty z nich, jejichž rodiče jsou *zámožnější*, sváděny jsou jenom k tomu, aby *mládí* — drahocenný čas *k nabytí užitečných vědomostí* — jen v zahálce a v *nečinnosti* ubily, a lze-li je i přidržeti k pilnosti, tu schází jim ten *nejmocnější popud* k ní — *železná nutnost*, opravdová toho *potřeba*. Nemají té horlivosti (až na řídké výjimky!) a přes všechny vnější okolnosti příznivé se pravidelně mnoho nenaučí.

Stinné
důsledky.

Konečně i tím, že trpí společnost, aby děti dědily po rodičích, vzniká, že se *jmění* v tom či onom rodu nahodile *hromadí*, čímž pak ovšem mnozí jiní *chudnou*. A jak zhoubná jest ta *nerovnost* [tím vznikající], o tom dříve [obšírněji] jsme mluvili.

Samozřejmě, změní-li se toto vše v tom smyslu, že majetek rodičů *nepřechází* pravidelně [bez podmínek zcela zvláštních] *v ruce potomstva*³³⁾, nemůže to býti nikdo jiný nežli *stát*, a tu zase obec (především), pak *okres* atd., jimž to *jmění* připadá³⁴⁾.

Že se toho dosud *žádný z našich států* neodvážil zavésti (ač by při tom leckdo z mocných jeho činitelů — jak se nyní věci mají — našel možnost, by mu také »uvázlo« vždy něco »za nehty«³⁵⁾, ba že *ani nej-moudřejší z lidí* nemohou se *vžítí do té myšlenky*, když ten návrh někde zaslechnou, to lehce chápeme.

Proč bylo
zavedeno?

³³⁾ Str. 113 [pozn. 26].

³⁴⁾ Pozn. 30!

³⁵⁾ Sic! [Ve volnějším překladě]. Narážka na větší možnost *úplatkářství* nepoctivých, příjmů »vedlejších«, »*intervencí*« atd. v »dnešních« zřízeních než jest tomu v Bolzanově státě — v jeho »zřízeních«, jaká líčí zmíněné již kapitoly [XII., XXVI. a XXVII., ovšem také I. kap. — v datečných poznámkách].

Zdánlivě
přirozené
důvody.

Jsouť vskutku jisté přirozené důvody, jež vedly k tomu, že se právo potomků na dědictví po předcích ve všech státech zavedlo. Jsou to tyto důvody:

a) že *děti* — jsouce rodičům svým nejbližší — mohou nejsnáze se ujmout toho dědictví³⁶⁾,

b) že také *rodičům* jest nejmilejší, aby to, co mají, nepřišlo do *zcela cizích rukou*, nýbrž aby dostalo se toho *jejich dětem*, a že v tom jest podnět, *nejmocnější všech*, aby *sháněli* a pilně strádali, majíce představu, že činí *dobro dětem* — ještě *po smrti*.

Vskutku, *dokud nebudeme míti zařízení takových*, aby dědictví, jež odnímáme dětem, *neplnilo kapsy* rozmanitých *příživníků*, kteří toho jistě méně zaslouží a jsou toho méně potřebni než děti, dokud dále nedovedem dětem *osířelým předčasně*, jimž jest třeba dozoru a péče, dáti *jiné rodiče*, kteří je jako *vlastní* vychovávají, dokud nezaručí zákony, že peněz, jichž stát získá takovýmto dědictvím, nesmí býti dříve použito, nežli bude postaráno plně *o děti*, pak běda nám, kdybychom chtěli dosavadní zařízení zrušiti, nedovedouce je *lepšími nahraditi*^{36a)}.

Co z nich
vyplyvá?

Tudíž snad jen z obavy, že by *nedobré* se stalo ještě *horším*, neodvážili se ani mnozí z těch, kteří viděli a *nepřehlédli* stinných stránek toho zřízení, navrhnouti změny v něm.

Jiné ovšem vedly zase jiné důvody, aby nechali vše při starém.

³⁶⁾ Sic! [»dass die Kinder den Ältern gewöhnlich am nächsten stehen können«]. Rozumí se tu — zdá se — další vedení hospodářství, závodu und also am leichtesten von dem, was sie hinterlassen, Besitz nehmen atd., v němž syn, dědic žil a snad i spolupracoval.

^{36a)} Předmluva překladatelova str. XXVI—XXVIII!

Vidělit', že není jiné pomoci, má-li se jejich rodina *udržeti v bohatství*, jakého nabyli, po mnoho kolen.

Ostatní
důvody.

Že však *takovéto* důvody, nikoli nezištné, nesmějí nás zdržovati, bychom nezavedli zařízení vhodnějších, jakmile lidstvo pro ně *uzraje*, se samo sebou rozumí^{36b)}.

A přišel-li ten okamžik, a my zavedeme toto zařízení *nejen samo o sobě, ale ve spojení* s ostatními opravami, jakých vyžaduje stát účelně zřízený, nebude příčin k obavám, že odstraněním toho zla si přivodíme něco horšího.

Jinak netřeba snad dodávati, že nepřiznávám-li tu *ani dětem* dědického práva na majetek rodičů, tím méně mohu ho přiznati za *jiných* [příbuzenských] *vztahů* k zesnulým.

Ostatně jako nemá nikdo práva za života přenášeti na jiného právo vlastnické, tak nesmí tak učiniti ani *v okamžiku smrti*³⁷⁾.

b) Právo
odkazu.

Nemá tedy nikdo práva určovati, komu by *po jeho smrti* mělo připadnouti něco *z jeho majetku*.

Toto právo bude míti jenom *stát*.

Jemu bude vždycky rozhodnouti, co se stane a má dít s jměním zesnulých.

Děditi jest možno jenom věci takové, které nemají než cenu *subjektivní*, cenu *památky* na toho, jehož byly majetkem, v očích jeho přátel nebo ctitelů.

Věci, které mají ještě *jinou cenu nežli tuto*, odkazovati lze jenom *podmínečně*, t. j. s podmínkou, že *stát* to schvaluje.

^{36b)} Tamtéž a výše pozn. 21!

³⁷⁾ Kap. XXVIII [O smrti] — s novým zdůrazněním této zásady.

Zákon X.
Právo
uživací.

V takovémto případě vydá se věc dědici, když cenu její [něčím jiným] nahradí^{37a)}.

10. Jak známo, jsou i předměty, které tím, že se jich užívalo od jedněch, se ještě *neničí a nestávají bezcennými pro jiné, nýbrž mohou býti užívány ještě od jiných* — buď *současně*, buď *postupně*.

Sem patří třeba *obrazy*, z nichž může míti požitek — buď *současně*, buď *postupně* — i větší počet milovníků umění, *knihy*, jež může čísti ještě na sta čtenářů, *obydlí*, jež může býti obýváno zase od jiných, *nástroje hudební*, které se mohou státi užíváním dokonce i dokonalejší, a pod.

O takových věcech tvrdím, že ve státě zařízeném účelně *nemají se pokládati za majetek soukromý*, nýbrž že se jednotlivci může přiznati — a to někdy jenom na určitou dobu — *pouze užívací právo k nim*.

Nesprávné
pojmy
novější.

Činí-li se *víc než* to za našich dnešních zřízení, kde se přiznává na tyto věci jednotlivcům *vlastnictví*, pak pletou se tím pojmy o vlastnictví soukromém a má to také jinak *velmi škodné důsledky*.

Majetník se totiž domnívá, že může majetek ten podle libosti své *zničiti*, nebo užívání jeho jiným, jak chce, *ztížiti*, ba docela i jakékoliv jeho použití *odepřiti*^{37b)}.

Tím se stává, že ohromné množství věcí, jež by mohly lidstvu poskytnouti nepoměrně větší užitek, kdyby se jich užívalo tak, jak to dovoluje jejich povaha, leží buďto *zcela bez užitku* nebo sotva *stý díl* toho dobra, jakého by mohly poskytnouti, skýtají.

^{37a)} Výše [poznámky 33 a 26]!

^{37b)} Soukromé knihovny, kromě sbírky umělecké a pod. Viz další text!

Odtud pochází, že kdo by chtěl a kdo by *mohl* užívatí takovýchto věcí s prospěchem, jest nucen především si opatřiti *jejich vlastnictví* (t. j. věc si *zakoupiti*), což činí [nemajetným] *značné obtíže*.

Jeich
důsledky.

Odtud pochodí, že někdy občan jenom velmi zámožný si může dopřát takovýchto předmětů, a to mnohdy *nikoli, aby jich užíval*, ale by se jimi *chlubil*, ani ti, kdož by jich mohli opravdově užítí k největšímu obecnému prospěchu, jsou nuceni jich *postrádati*.

Kdo by nevzpomněl tu *knihoven, přírodních a uměleckých sbírek* nebo pod., jaký by nesly užitek, kdyby se staly *přístupnými všem*, kdo mají pro to smysl, a nebyly jen *majetek soukromý!*

Vždyť za ústav nynějších abychom byli ještě rádi ba chovali i *vděčnost* k bohatým, že nám — aspoň tu a tam a za určitých podmínek — dopřávají toho požitku anebo použití těchto pokladů!

Důsledky
zvlášt
hrozivé.

Zhrozíme se však, když pomyslíme, co by za *zřízení* našich *nynějších* a *pojmech o majetku*, jaké vštěpují nám naši *učitelé práv*, mohli učiniti tito zámožní, jen kdyby chtěli a kdyby byli i tak zlí! Vždyť by mohli, kdyby chtěli, jako onen *omar* v pověsti, spáliti *nejkrásnější knihovny*, jen když si je koupili, mohli by i sprovoditi se světa velmi *cenná díla literární*, kdyby chtěli, *knihy zvláštní důležitosti*, jen když skoupí všechny jejich exempláře!

A totéž platí o *malbách*, o jiných *dílech uměleckých*, o stu jiných věcí podobných, jejichž zničením by utrpělo lidstvo škodu nesmírnou, již někdy *nelze vůbec ani nahraditi*.

A není to *zlo*, když necháváme takto péči o to, aby byly uchovány takovéto poklady, namnoze jen *libovůli jednotlivců* a tím — více méně — *náhodě*³⁸⁾ ?

Zákon XI. Zánik
vlastnického
práva. 11. Ze všeho, co bylo až dosud uvedeno, vysvítá, že *právo vlastnické*, byť i *správně nabyté*, může za čas *změnou poměrů* zas *zaniknouti*.

Můžeť ten, kdo dovedl až dosud užívati jisté věci *nejlépe*, schopnosti té *pozbyti*. Naopak se může vyskytnouti jednotlivec, jemuž může býti věci *daleko víc potřebi*. Při tom poměry se mohou utvářeti tak, že se zřejmě více dobra způsobí, stane-li se tento převod *nuceně*, než kdyby se ponechalo majiteli na vůli, chce-li se anebo *nechce* vzdáti toho vlastnictví. Na povaze oněch poměrů pak závisí, zda stát provede ten převod *bez náhrady* nebo dá-li dřívějšímu majiteli *odškodnění* za to, čeho *pozbyvá*.

Příklady. Tak na př. pěstuje-li někdo na zahradě ovoce, třeba výhradně jen pro sebe, je-li však třeba nemocnému sousedu buď k občerstvení nebo přímo k *požívání* [části] toho ovoce^{38a)}, tu není pochyby, že stát je může *vyvlastnit ve prospěch sousedův* a že jest jeho povinností nanejvýše — dáti *majiteli náhradu*.

Má-li však kdo *brejle* na př., které se mu staly zbytečnými, ježto *oslepl* (nebo také *z jiných důvodů*), toho lze právem přidržeti k tomu, aby *bez náhrady* postoupil věc jinému.

³⁸⁾ Otázka, na kterou *kladnou* odpověď dává již i naše doba. Srv. však *dodatečné poznámky!*

^{38a)} Originál praví: »Früchte«, což znamená ovšem nejen ovoce, ač spisovatel mluví předtím o stromech [»verschiedene Obstbäume«]. Poznámky k překladu!

Neztrácí tím vlastně ničeho, když ztratí věc, které mu není potřeba³⁹⁾.

12. Konečně však také třeba, aby v duchu *zásad* [vyslovených v čele této kapitoly] byly určovány *ceny kupní* [prodejní], avšak také *výše mzdy a odměn za práci*, ať ji koná jednotlivec pro *veřejnost* nebo v *službě soukromé*.

Zákon XII.
Trh zboží
a
dráče.

Z pravidel, jimiž se třeba řídit v té příčině, *nejobecnější* jsou asi tato:

I. [Prodej a koupě.] — Vedle otázky, zda kupující může mít vůbec nárok na to, aby stát mu *uznal* potom *vlastnictví*⁴⁰⁾, třeba [při *koupi*] a *stanovení ceny* přihlížeti ještě k těmto dvěma okolnostem:

A. zda předmět, o něž jde, jest v *rukou soukromých* či *veřejných* — t. j. majetek *obce* nebo *státu*;

B. zda *koupěchtivý má* či *nemá* něco, čeho *může postrádati*, nebo aspoň zdali může *pracovati* pro jiné.

Ad A. Je-li předmět, jehož *vlastnictví* si někdo *přije*, majetek *ne soukromý*, nýbrž *veřejný* — majetek tedy *obce* nebo *státu*, kdežto

a) Jak
prodává
stát?

a) ten, kdo si ho *žádá*, *nemá ničeho*, čeho by mohl *postrádati* a zač by si jej *tudíž* mohl koupiti, tu *přizná* se mu věc ta do *vlastnictví zcela bezplatně*, pokud ovšem není nikoho, kdo by jí *víc potřeboval*.

Je-li takovýchto uchazečů *více* a jsou-li té věci *stejně potřební*, avšak nemohou být *stejně poděleni*,

³⁹⁾ Srv. však *námítky Horáckovy* v této věci, jeho *poznámky a kritiku!* [L. c. str. 424—425, zde — v *dočasných poznámkách*].

⁴⁰⁾ »Zákon« II., V., VI. a X.!

tu se přízná přednost tomu, kdo si získal o stát větší zásluhy⁴¹).

Má-li však

b) uchazeč něco, čeho může postrádati, nebo aspoň může-li svou prací prokázati státu užitečnou službu, budiž oprávněn stát žádati buď odstoupení přiměřené části jeho majetku anebo [přiměřenou] službu státu.

Jde jen o to: kolik [smí stát žádati].

Na tu otázku jest tato obecná a proto také samozřejmá odpověď:

Zásady
o cenách.
věcí
z veřejného
majetku.

Lze žádati vždy tolik, kolik káže [jednak ohled k žadateli, jednak] — zájem veřejný⁴²).

Z toho však i plyne dále, že

α) požadavek nesmí býti příliš veliký, aby uchazeč pak nebyl nucen raději odstoupiti od své žádosti nežli splniti ten požadavek, ve kterémžto případě by nikdo nezískal;

β) požadavek nesmí dosahovati však ani výše takové, že by vznikly obavy, že bude někdy litovati toho, že naň přistoupil, až mu bude zřejmo, že víc obětoval, nežli vyzískal.

Neboť nikdo nemá míti příčiny ke steskům, že byl přelstěn od státu, že stát totiž využil jeho touhy po předmětu, by jej přiměl k oběti, k níž by se neodhodlal, kdyby o věci té lépe uvážil;

⁴¹) Jak se o tom rozhoduje, poví kap. XXVII.!. [Odměny a tresty. Postup v obou příčinách.]

⁴²) Poznámky k překladu!

γ) čím konečně jest věc, již si žádá uchazeč, pro něj *potřebnější* a čím jsou mravně *hlubší důvody*, z nichž vychází to přání, tím více bude státu *usnadniti dosažení toho majetku*; není-li předmět, o který tu běží, uchazeči potřebný a dává-li mu v jeho očích cenu pouze *rozmar*, touha po *zvýšení příjemnosti života*, tu má a může žádati stát *více*, jen když předem upozorní uchazeče na ten *důvod zvýšení*⁴³⁾.

Ad B. Je-li předmět, jehož vlastnictví si někdo žádá, *majetek soukromý* — majetek tedy některého *jednotlivce*⁴⁴⁾, tu dovoluje stát, aby se o koupi nebo jiné postoupení majetnictví spolu *dohodli*, za předpokladu ovšem, že se při tom *neporuší žádný z platných zákonů*.

b) Prodeje
a koupě
soukromé.

Doporučuje se při tom, aby tuto směnu zařídili tak, jak lze nejvýhodněji *pro celek*.

Tudíž třeba také žádati, aby — jde-li o věc, jež je *nepotřebná* jednomu, druhému však *potřebná*, ba *nutná*, a když nemá tento ničeho, čím by ji mohl nahraditi — mu byla *postoupena bezplatně*⁴⁵⁾.

Naproti tomu *nelze* zhola *trpěti*, aby zneužil kdo *okamžité tísň* někoho *k vymámení* věci, jejíž prodeje by tento později *litoval*.

Vůbec nedejž se stát ničím omeziti v těchto zásadách do majetkových věcí občanstva než tím, aby nezašel tak daleko, že by vznikly *nepokoje* ve státě, nepokoje z rozdráždění oné části občanstva, jež by se

⁴³⁾ Kap. XXVI. [O daních a dávkách, daně z přepychu!]

⁴⁴⁾ ovšem *řádně nabytý!*

⁴⁵⁾ Výše — poznámka 39!

tím cítila až příliš ve svých zájmech dotčena. Nezapomeňme však naopak, že občan snese *tím víc těchto zásahů*, čím více bude patrné, že jen *blaho celku* je tu *cílem*, blaho *pohnutkou*, a čím *vyšší mravní úroveň* dosáhne občan výchovou.

Vždyť i nyní, za zřízení našich, snese občan *tolik zásahů do soukromého vlastnictví*, ač často jest až příliš patrné, že vodítkem tu není blaho obecné, nýbrž prostě *sobeckost a zájem jisté menšiny*⁴⁶⁾.

c) Mzda
a odměny
za práce.

II. [*Mzda a odměny za práce.*] Kdo obětuje čas svůj *práci*, věnované

A. především *veřejnosti* — státu nebo obci — na př. už také tím, že nabývá vědomostí, jimiž může býti *užitečným spoluobčanům*⁴⁷⁾, zasluhuje, aby opatřen byl na tu dobu — od státu anebo obce — *všemi požitky*, jichž by si opatřil, kdyby stejnou práci, *stejně usilovnou*, stejně *namáhavou* věnoval jen *pro sebe*.

Oprávněnost této zásady netřeba snad teprv dokazovat.

Dnešní
stanoviska.

Z ní však vyplývá, jak nesprávná jsou mnohá pravidla, jež [za zřízení našich nynějších] buď byla stanovena *výslovně*, buď se aspoň — mlčky šetrila^{47a)}.

Sem patří zvláště tato pravidla:

a) že jest třeba služby prokazané lidstvu [společnosti] odměňovati *tím více*, čím jsou — »*závažnější*«,

b) čím se *řídčeji* najde jednotlivec, jenž jest s tu službu konati,

⁴⁶⁾ Srv. kap. IV. str. 60., pozn. 17. [Myšlenka, která se v díle několikrát opakuje.]

⁴⁷⁾ Důležité! Čti další text! [Str. 127.]

^{47a)} Pozor! Předmluva překladatelova str. XXI.

- c) podle toho, jakých *zvláštních vědomostí*, zvláštění *průpravy* si žádá takováto služba, nebo konečně i
d) podle toho, jakých žádá *sil* a jejich *napětí*.

Jest ovšem spravedливо a jest *prozíravé* zvyšovati odměny za práci se zřetelem k těmto okolnostem, abychom k ní lidi *povzbudili*⁴⁸⁾! Nebylo by však *ni rozumné ni účelné* odměny ty zvyšovati *v tomtéž poměru*, v jakém *stupňují se* ony okolnosti, t. j. třeba tak, že by se tomu, kdo by konal práci *stokrát závažnější*, měla přiřknout *stokrát větší odměna*.

Co jest
v nich
správného
a co
nesprávné?

Nač takové plýtvání?

Abychom povzbudili toho, kdo nějakou *důležitou* službu lidstvu prokázati *dovede*, k tomuto výkonu, k tomu jistě postačí, když se mu zabezpečí odměna *jen trochu větší, trochu význačnější*, ježto *radost, vědomí*, že takovou důležitou službu prokázal a prokázati *dovedl*, jest zajisté *sama v sobě velkou odměnou*. To *hmotné, vezdejší*, čeho mu tím přibude anebo by přibýlo s významem té služby, by mohlo rušiti jen *rovnost majetku* (ve státě *nutnou*), dávat podnět *k závistí, vrhati i nepříznivý stín* na ryzost jeho smýšlení, na *ušlechtilost skutku*.

Podrobnější
úvahy.

Vždyť to jest právě, oč tak mnohý *klopýtne*, to svede jej — a když ne právě jej, tož jiné — k lecčemus, co není ani *moudré* ani *počestné*^{48a)}.

Ještě méně účelným by bylo bráti vzpomenutou *řídkost činu* za měřítko odměny⁴⁹⁾.

⁴⁸⁾ Tamtéž! [Táž strana.]

^{48a)} Nač naráží tu spisovatel, pověděl na jiných místech. [Srv. předmluvu překladatelovu str. XX.]

⁴⁹⁾ Zajisté *ze stejných důvodů*, jaké byly právě uvedeny!

Že však *zvláštní vědomosti předběžné* a [delší] *průprava* ke službě zasluhují odměny, toť ovšem pravda pravdivá. Nezapomeňme však, že v našem státě, zařízeném účelně, dostane každý, kdo delší dobu koná přípravy k nějaké službě *veřejnosti prospěšné*, získává je vědomostí k tomu potřebných, již v této době [hmotnou] *podporu*, i *nelze* potom *mluviti o křivdě*. Vždyť v době přípravy nebylo jisto, zda se mu dílo podaří, zda služby, ke kterým se chystá, bude moci konati, avšak on sám nebyl v nejistotě, zda odměnu dostane; byla mu již tehdy nutná, ježto potřeboval živobytí. Bylo-li tedy *již tehdy* o něj pečováno — v době oné přípravy — nač jej nyní za to odměňovat *po druhé*^{49a)} ?

d) Práce ve službách sociálních úkolů.

B. Leč i práce nebo služby, které koná nebo prokazuje někdo *jednotlivci* [soukromníku], odměňovati má někdy *stát* — t. j. *obec, okres, země* atd. — jakož příkladem jsou [zvláště] odměny za pomoc lékařskou⁵⁰⁾.

Má se to však díti jenom tehdy a v takových případech, v nichž

a) není obav, že by stav, v němž třeba takovéto úsluhy, si potom přivozoval někdo *svévolně*, věda napřed již, že mu bude pomoc prokázána *bezplatně*;

b) kde jest aspoň jisto, že by vzniklo *větší zlo*,

^{49a)} Že však z toho neplyne, co dovozoval z toho Horáček, t. j., že by *platy* měly býti *vesměs stejné*, [předmluva překladatelova, str. XXII.] jest zajisté patrné. Srv. *dobatečné poznámky!*

⁵⁰⁾ Kapitola IX. a poznámky k ní!

kdyby byl nucen jednotlivec hledati si pomoc *na své vlastní útraty*⁵¹⁾ ;

c) kde se umožňuje, aby živobytí toho, kdo má bližním takovéto služby prokazovat, nebylo jen závislé na náhodě, nýbrž bylo zaručeno bezpečněji ;

d) kde se zabraňuje, aby ten, kdo prokazovati má služby takové, je konal liknavě a nedbale⁵²⁾.

Kde není těchto důvodů, nechává se tomu, kdo si služeb s jedné strany žádá, s druhé, kdo je naopak *chce* konati, by se shodli na odměně.

Předpokládá se však při tom, že nejedná ani jeden ani druhý proti zákonům. Doporučuje se také, aby dbali při tom nejen vzájemného prospěchu, ale také — *obecného*.

Zaměstnavatelé
soukromí.

Vůbec plať tu zase totéž v podstatě, co bylo uvedeno výše [str. 125] v odstavci Ad B⁵³⁾.

*

III. [Dodatky]. Na konec mi zbývá ještě uvést, co jest státu činiti, aby pravidla zde uvedená nebyla jen *zbožným přáním*, nýbrž aby byla od občanů *plněna*.

Dodatky.

Především jest třeba *předpisů* — ne četných, ale *jasných*, určitých, jež vyslovují *zcela zřetelně*, co se má či nemá díti v tom či onom případě, předpisů, jež

⁵¹⁾ Míni se tu zajisté — jako také asi i v prvném případě — hlavně pomoc *lékařská* [stejný důvod].

⁵²⁾ Sic! *Neodporuje to známým zkušenostem?* Srv. dodatečné poznámky!

⁵³⁾ Rozumí se tu tedy na př., že jest občan někdy povinen vykonati takovou či jinou úsluhu i *bezplatně*, že se *trestá* snaha využití okamžitě tísne druhého ke *snížování mzdy* a pod.

stanoví na př. *ceny zboží, mzdy za práci* v tom či onom *místě* a v *určitém období*⁵⁴).

Neplatnost
a
trestnost
tajných
klausulí.

Stát má dále směřovati k tomu, aby *prodeje* a *smlouvy* mezi občany se dály veřejně⁵⁵).

Bude tedy nařízeno, aby tato jednání se dála vždy na místech *veřejných*, t. j. v *bankách* nebo na *trzích*, a to vždycky v přítomnosti *svědků*, pokud možno *takových*, kteří [zákonitou] *správnost* jednání dovedou i *posouditi*.

Jestliže se prokáže, že někdo úmyslně něco z ujednání zatajil, že na př. smluvil s druhou stranou *podmínky*, jež se mají chovat *podtají*, bude ujednání nejen *prohlášeno neplatným*, ale budou také obě strany aneb aspoň strana [více] *provinilá potrestány* citelně a *stiženy* i *hanbou veřejnou*⁵⁶).

⁵⁴) Kap. XI. [O penězích].

⁵⁵) Kap. XIV. [O obchodu], XXII. [O sporech mezi občany] i jinde.

⁵⁶) Závěrečné poznámky k této kapitole v *II. části knihy* — v *dodatečných poznámkách*!